

Sara Palmu

**VIERASKIELINEN TULKKAUS JA KÄÄNTÄMINEN
RIKOSOIKEUDELLISISSA MENETTELYISSÄ**

Opinnäytetyö
Kajaanin ammattikorkeakoulu
Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala
Liiketalouden koulutusohjelma
Syksy 2014

Koulutusala Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala	Koulutusohjelma Liiketalouden koulutusohjelma
Tekijä(t) Sara Palmu	
Työn nimi Vieraskielinen tulkkaus ja kääntäminen rikosoikeudellisissa menettelyissä	
Vaihtoehtoiset ammattipinnot Taloushallinto ja juridiikka	Toimeksiantaja Oulun syyttäjänvirasto, Kajaanin palvelutoimisto
Aika Syksy 2014	Sivumäärä ja liitteet 30+3
<p>Lakiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa sekä esitutkinta- ja pakkokeinolakeihin ja eräisiin muihin lakeihin on tullut muutoksia vuoden 2014 alussa liittyen vieraskieliseen kääntämiseen ja tulkkaukseen rikosoikeudellisissa menettelyissä. Lakimuutosten taustalla on Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi oikeudesta tulkkaukseen ja kääntämiseen rikosoikeudellisissa menettelyissä. Tässä niin sanotussa tulkkausdirektiivissä on edellytetty, että Euroopan Unionin jäsenvaltioissa on varmistettava, että vieraskielisille epäillyille tai syytetyille on tarjolla maksutonta ja asianmukaista kielellistä apua rikosoikeudellisissa menettelyissä. Direktiivin tarkoituksena on turvata vieraskielisten oikeusturva. Toimeksianto opinnäytetyölle tuli Oulun syyttäjänviraston Kajaanin palvelutoimistosta.</p> <p>Opinnäytetyössä tutkittiin tulkinta menetelmällä tehtyjä lakimuutoksia eli sitä, mikä muuttui tulkkausdirektiivin voimaan tulon myötä ja muutoksen suhdetta Suomen lainsäädäntöön. Työssä tutkittiin lakimuutosten lisäksi myös tulkkausdirektiivin sisältöä ja lakien muuttamista koskevaa hallituksen esitystä eduskunnalle. Lisäksi tutkittiin viranomaisohjeita sekä oikeustulkkausohjeita ja niiden roolia oikeusturvan toteutumisessa. Työn empiirisessä osuudessa tutkittiin Kainuun alueella rikosoikeudellisten menettelyjen kanssa työskentelevien mielipiteitä ja kokemuksia kääntämiseen ja tulkkaukseen liittyvistä asioista. Empiirisessä tutkimuksessa menetelmänä oli kysely, johon vastasivat poliisin, syyttäjän ja käräjäoikeuden edustajat.</p> <p>Tutkimuksessa selvisi, että tulkkausdirektiivin pohjalta tehdyt lakimuutokset ovat olleet suhteellisen pieniä. Lakimuutokset ovat olleet sanamuotojen muutoksia ja tarkennuksia edellisiin lakeihin. Viranomaisten kyselyjen tuloksista kävi ilmi, että viranomaisilla on ollut suurelta osin direktiivin edellyttämät toimintatavat käytössä jo ennen tulkkausdirektiivin täytäntöön panoa. Lakimuutokset ovat kuitenkin olleet tarpeellisia, koska ne tarkentavat entisestään viranomaisten vastuuta kielellisen avun järjestämisessä vieraskielisille.</p>	
Kieli	Suomi
Asiasanat	Oikeusturva, tulkkaus, kääntäminen
Säilytyspaikka	☒ Verkkokirjasto Theseus ☐ Kajaanin ammattikorkeakoulun kirjasto

School Business	Degree Programme Degree Programme in Business Administration
Author(s) Sara Palmu	
Title Foreign Language Interpretation and Translation in Criminal Proceedings	
Optional Professional Studies Accounting and law	Commissioned by Oulu prosecution Office, Kajaani Service Bureau
Date Fall 2014	Total Number of Pages and Appendices 30+3
<p>The Act on Criminal Procedure, as well as the Investigative and Coercive acts and certain other acts have changed in the beginning of 2014. The changes are related to foreign language translation and interpretation in criminal proceedings. The reason for the changes in those acts is the directive of the European Parliament and of the European Council on the right to interpretation and translation in criminal proceedings. This so-called interpretation directive requires that the European Union member countries must ensure that a suspected or an accused speaking a foreign-language has free and adequate linguistic assistance in criminal proceedings. The purpose of the directive is to ensure foreigners' legal protection. The thesis was commissioned by the Kajaani Service Bureau of the Oulu Prosecution Office.</p> <p>The thesis examines the changes which were made to the laws - what changed when the interpretation directive came into effect and what the relationship of the changes is with the laws of Finland. The content of the directive and the amendment of the Government's proposal to the Parliament concerning the changes in the acts were studied as well. The thesis presents also the different instructions and their role in the realization of legal protection. The empirical part of the thesis covers the opinions and the experiences related to the translating and interpreting issues. The respondents in the survey were the authorities of Kainuu. The survey was conducted with a questionnaire, which was responded by the police, the prosecutor and the district court representatives.</p> <p>The results indicated that the changes made in the acts have been relatively small. The changes are only new wordings and clarifications to the previous laws. The survey showed that the authorities already use the methods that the interpretation directive requires. The changes, however, were necessary because they specify the public responsibility for arranging linguistic assistance to foreign-language speaking people.</p>	
Language of Thesis	Finnish
Keywords	Legal protection, interpretation, translation
Deposited at	☒ Electronic library Theseus ☐ Library of Kajaani University of Applied Sciences

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 OIKEUSTURVA	3
3 TULKKAUSDIREKTIIVIN SISÄLTÖ.....	4
4 LAINSÄÄDÄNTÖ JA TEHDYT LAKIMUUTOKSET	6
4.1 Tulkkaus	6
4.2 Kääntäminen	8
4.3 Tulkkien ja kääntäjien kelpoisuus	9
5 POLIISIHALLITUKSEN MÄÄRÄYS TULKKAUKSESTA JA KÄÄNTÄMISESTÄ ESITUTKINNASSA JA PAKKOKEINOJA KÄYTTÄESSÄ	11
6 OIKEUSTULKKAUSOHJEET	14
7 OIKEUSLÄHTEET	15
8 EMPIIRINEN TUTKIMUS	16
9 VIERASKIELINEN TULKKAUS JA KÄÄNTÄMINEN ESITUTKINNASSA, SYYTTÄJÄN TYÖSSÄ SEKÄ KÄRÄJÄOIKEUDEN KÄSITTELYSSÄ	17
9.1 Esitutkinta.....	17
9.1.1 Tulkkaustarve ja käsittelykielen ymmärtämisen tason selvittäminen.....	17
9.1.2 Tulkin puolueettomuus.....	18
9.1.3 Tulkkauksen laatu	19
9.1.4 Etätulkkaus	19
9.1.5 Kääntäminen	20
9.1.6 Tulkkaustilanteet käytännössä.....	21
9.2 Syyttäjän työ.....	22
9.2.1 Tulkkaustilanteet syyteharkinnassa.....	22
9.2.2 Muut tulkkaustilanteet.....	23
9.2.3 Kääntäminen	24
9.3 Käräjäoikeuden käsittely	24
9.3.1 Tulkkauksen luotettavuus	25
9.3.2 Tulkkaustarve	25

9.3.3 Etätulkkauk	25
9.3.4 Tulkkaustilanteet käytännössä	26
9.3.5 Kääntäminen	27
10 POHDINTA	28
LÄHTEET	30
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Opinnäytetyö käsittelee vieraskielistä kääntämistä ja tulkkausta rikosoikeudellisissa menettelyissä. Opinnäytetyöhön kuuluu kaksi tutkimusongelmaa. Ensimmäisessä osiossa tehdään selkoa tulkintamenetelmällä rikosoikeudellisia menettelyitä koskevasta lainsäädännöstä ja eri lakeihin vuoden 2014 alussa voimaan tulleista muutoksista koskien tulkkausta ja kääntämistä. Työssä pohditaan lainopillisesta näkökulmasta, mitkä asiat muuttuivat tulkkausdirektiivin voimaan tulon vuoksi ja muutoksiin johtaneita syitä. Opinnäytetyön empirisessä osuudessa tutkitaan Kainuun alueen viranomaisten kokemuksia ja mielipiteitä tulkkausdirektiivistä. Toimeksianto opinnäytetyölle tuli Oulun syyttäjänviraston Kajaanin palvelutoimistosta.

Rikosoikeudellisilla menettelyillä tarkoitetaan tässä työssä poliisin suorittamaa esitutkintaa, syyttäjän tekemää syyteharkintaa ja käräjäoikeuden rikosasian käsittelyä ja päätöstä. Tässä opinnäytetyössä keskitytään käsittelemään tavallisessa rikosprosessissa käsiteltävää asiaa ja siihen liittyvää kääntämistä ja tulkkausta. Tarkastelun ulkopuolelle jää siis rikesakko- ja rangaistusmääräysmenettelyt sekä riita- ja hakemusasiat.

Lakimuutosten taustalla on Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä, joka on annettu vuoden 2010 lokakuussa. Myöhemmin tässä työssä tätä direktiiviä nimitetään tulkkausdirektiiviksi. Tulkkausdirektiivin tavoitteena on turvata Euroopan unionin alueella kaikille yhtäläinen puolustautumisoikeus ja oikeusturva rikosoikeudellisissa menettelyissä. Tulkkausdirektiivin tavoitteena on myös osaltaan tukea Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja perusoikeuskirjassa vahvistettujen ihmisoikeudellisten vähimmäisvaatimusten täyttymistä. (Tulkkausdirektiivi 2010, 2.)

Kääntäminen on kirjallista työtä, jossa kääntäjät työskentelevät kirjallisten tekstien kanssa. Tulkkaus puolestaan on puheviestintää, jossa puhetta välitetään kielestä toiseen (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2014 b). Tulkkausdirektiivin tarkoituksena on turvata maksuton ja asianmukainen kielellinen apu epäilylle tai syytetylle henkilölle, joka ei puhu tai ymmärrä rikosoikeudellisissa menettelyissä käytettävää kieltä. Tulkkauksen ja kääntämisen avulla

turvataan vieraskielisille menettelyn oikeudenmukaisuus ja taataan heille täysimääräinen puolustautumisoikeus. (Tulkkausdirektiivi 2010, 3.)

Aihe on ajankohtainen syyttäjänvirastolle vuoden 2014 alussa esitutkinta- ja pakkokeinolakeihin sekä lakiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa tulleiden lakimuutosten vuoksi. Kainuun alueen virkamiehille ulkomaalaisten kanssa toimiminen on arkipäiväistä Kajaanissa sijaitsevan pakolaisten vastaanottokeskuksen vuoksi. Oulun syyttäjänviraston Kajaanin palvelutoimistossa käännöstöitä tilataan alle viisi kappaletta vuodessa. Tulkin palveluita ei syyttäjänvirastossa käytetä käytännössä ollenkaan, koska asiakkaat asioivat harvoin suoraan syyttäjän kanssa. Syyttäjän työssä tulkkaus- ja käännöstilanteita tulee eniten vastaan tuomioistuimen käsittelyissä.

Syyttäjän virastoa enemmän tulkkaus- ja käännöspalveluita käytetään esitutkinnassa ja käräjäoikeuden käsittelyssä. Poliisissa tulkkia käytetään viikoittain. Tulkkausta tarvitaan esitutkinnassa keskimäärin arviolta jopa enemmän kuin kerran viikossa. Käännöstöitä poliisi teettää vain muutaman vuodessa.

2 OIKEUSTURVA

Oikeusturvalla tarkoitetaan, että jokaisen asianosaisen on riita-, rikos- ja hallintoasiassa saatava tosiasiallisesti ja kokonaisuutena oikeudenmukainen oikeudenkäynti. Oikeusturvaa koskevat säännökset sisältyvät perustuslain 21 §:ään. Lain mukaan yksilön on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viikeyttä toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Perustuslaissa on myös turvattu oikeus käyttää tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa joko suomen, ruotsin tai saamen kieltä. (Lappalainen, Frände, Koulu, Niemi-Kiesiläinen, Rautio, Sihto & Virolainen 2003, 153 - 154.)

Perustuslain mukaan jokaisella on oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Perustuslaissa on myös esitelty oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet, joita ovat käsittelyn julkisuus ja suullisuus, oikeus tulla kuulluksi ja saada perusteltu päätös sekä oikeus muutoksenhakuun. Lisäksi oikeusturvan takeita ovat perustuslain mukaan oikeus saada oikeusapua ja oikeus valita itse oikeusavustajansa. Oikeusturvatakeisiin kuuluu myös syyttömyysolettamus ja oikeus olla todistamatta itseään vastaan. (Lappalainen, ym. 2003, 154.)

Oikeusturvaan sisältyy materiaalisia perusoikeuksia, joita ovat ihmisarvon loukkaamattomuus, fyysiset perusoikeudet, vapaus, henkilökohtainen koskemattomuus ja yksityiselämän, kunnian, viestintäsalisuuden sekä kotirauhan suoja. Näillä oikeuksilla on merkittävä vaikutus muun muassa esitutkinta- ja pakkokeinolakeja tulkittaessa. Yksilön oikeusturvan vähimmäistason määrittelevät ihmisoikeusmääräykset. (Lappalainen, ym. 2003, 154.)

3 TULKKAUSDIREKTIIVIN SISÄLTÖ

Tässä opinnäytetyössä tulkkausdirektiiviksi nimitetään Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviä oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä. Euroopan unioni on asettanut tavoitteekseen yhtenäisen alueen ylläpitämisen, jolla on yhteiset tavoitteet muun muassa rikosoikeudellisissa menettelyissä. Tämän tavoitteen vuoksi Euroopan unioni (EU) pyrkii yhtenäistämään jäsenvaltioidensa lainsäädäntöjä. Tulkkausdirektiivin edellyttämien säännösten oli jäsenvaltioissa tultava voimaan viimeistään 27. päivänä lokakuuta 2013. (Tulkkausdirektiivi 2010, 2.)

Yhtenäisillä säännöksillä helpotetaan myös viranomaisten yhteistyötä eri EU-maiden välillä. Tulkkausdirektiivissä tätä kutsutaan jäsenvaltioiden väliseksi ”vastavuoroiseksi tunnustamiseksi”. Vastavuoroisen tunnustamisen avulla lisätään sekä jäsenvaltioiden välistä yhteistyötä että ihmisten oikeuksien turvaamista. (Tulkkausdirektiivi 2010, 2.)

Tulkkausdirektiivin tavoitteena on taata kaikille tasavertainen puolustautumisoikeus EU:n alueella. Tulkkausdirektiivi tukee myös Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja perusoikeuskirjassa vahvistettuja ihmisoikeudellisia vähimmäisvaatimuksia. Vähimmäisvaatimusten on tarkoitus lisätä jäsenmaiden välistä luottamusta. Yhteiset säännökset ovat osana keskinäisen luottamuksen tukemista myös rikosoikeudellisia menettelyitä koskevan tulkkauksen ja kääntämisen alalla. (Tulkkausdirektiivi 2010, 2.)

Direktiivi määrää jäsenvaltiot tarjoamaan maksuttomat tulkkaukset ja käännökset rikoksesta syyteityille tai epäillyille, jotka eivät ymmärrä rikosoikeudellisessa menettelyssä käytettävää kieltä (Tulkkausdirektiivi 2010, 3). Direktiivi on rajattu koskemaan vain syytetyn ja epäillyn oikeuksia. Rikoksen uhrin oikeuksia käännöksiin ja tulkkauksiin, on käsitelty Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivissä rikoksen uhrin oikeuksista, tuesta ja suojelusta. Tämä niin sanottu rikosuhridirektiivi on pantava täytäntöön EU:n jäsenvaltioissa marraskuussa 2015. Asianomistajien oikeuksia arvioidaan siis erikseen rikosuhridirektiivin yhteydessä. (HE 63/2013, 4.)

Tulkkausdirektiivin mukaan kielellisen avun pitää olla asianmukaista ja laadukasta. Tämä edellyttää, että laatua pitää myös pystyä valvomaan. Viranomaisen on myös selvitettävä

luotettavasti tulkkauksen tai kääntämisen tarve. Epäillyllä tai syytetyllä henkilöllä on oikeus riitauttaa ratkaisu, jonka mukaan tulkkausta ei tarvita. Myös tulkkauksen laadun riittämättömyydestä on oikeus valittaa. (Tulkkausedirektiivi 2010, 3.)

Tulkkaukset ja käännökset on tarjottava mahdollisimman nopeasti rikoksesta syytetyille tai epäillyille kielellä, jota he ymmärtävät ja puhuvat riittävästi. Tulkkausedirektiivin säännökset koskevat vieraskielisten lisäksi myös kuulo- ja puhevaikeuksista kärsiviä henkilöitä. Mahdollisuuksien mukaan voidaan tulkkauksessa käyttää myös etätulkkausta, eli tulkkausta videolaitteiden, puhelimen tai muun viestintäteknologian välityksellä. (Tulkkausedirektiivi 2010, 3 ja 5.)

Syyllisen tai epäillyn on tulkkausedirektiivin mukaan saatava kohtuullisessa ajassa puolustusoikeutensa kannalta keskeisten asiakirjojen käännös. Keskeisiä asiakirjoja ovat ainakin henkilön vapauden menetystä koskevat päätökset, syytteet ja tuomiot. Viranomaisen on harkittava tapauskohtaisesti, mitkä asiakirjat ovat keskeisiä. Syytetyllä tai epäillyllä on oikeus riitauttaa päätös, jonka mukaan käännöstä ei tarvita. Myös käännöksen laadusta voi valittaa. (Tulkkausedirektiivi 2010, 3 - 4.)

Käännös voidaan antaa myös suullisesti, jos se ei heikennä menettelyn oikeudenmukaisuutta. Myös käännösten on direktiivin mukaan oltava laadukkaita riittävän oikeusturvan takaamiseksi. Valtion on vastattava käännöstoista aiheutuvista kuluista riippumatta menettelyn lopputuloksesta. (Tulkkausedirektiivi 2010, 5 - 6.)

Tulkkausten laadun valvomiseksi valtion on perustettava rekisteri tarvittavan pätevyyden omaavista kääntäjistä ja tulkeista. Nämä rekisterit pitää tarvittaessa asettaa oikeusavustajien ja viranomaisten saataville. Viranomaisten on myös edellytettävä käytettyiltä tulkeilta ja kääntäjiltä luottamuksellisuutta tietojen käsittelyssä. (Tulkkausedirektiivi 2010, 6.)

Viimeistään vuoden 2014 lokakuussa Euroopan komissio toimittaa Euroopan parlamentille ja neuvostolle tiedotteen, jossa käsitellään jäsenmaiden onnistumista tulkkausedirektiivin noudattamisessa. Tarvittaessa esitetään myös korjausehdotuksia tulkkausta ja kääntämistä koskeviin säännöksiin. (Tulkkausedirektiivi 2010, 6.)

4 LAINSÄÄDÄNTÖ JA TEHDYT LAKIMUUTOKSET

Hallituksen esityksessä eduskunnalle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta (HE 63/2013) ehdotetaan panemaan täytäntöön tulkkausdirektiivissä vaaditut toimenpiteet. Esityksessä ehdotetut säännökset sisältävät joiltain osin muutoksia myös asianomistajan oikeuksia koskeviin säästöksiin, vaikka tulkkausdirektiivi on tarkoitettu koskemaan vain syytetyn tai epäillyn oikeuksia. (HE 63/2013, 4.)

Hallituksen esityksessä esitetään perusteluita lakimuutoksille ja kerrotaan lakimuutosten tekemistä edeltävistä toimenpiteistä. Esityksessä tuodaan esille myös lainsäädäntö ennen muutoksia ja käsitellään direktiivin suhdetta Suomen lainsäädäntöön. Hallituksen esityksessä on eritelty muutokset, jotka koskevat eri lakeja kuten lakia oikeudenkäynnistä rikosasioissa, esitutkintalakia ja pakkokeinolakia. Lisäksi lakimuutoksia on tehty eräisiin muihin lakeihin. (HE 63/2013, 1.)

Vastaja kielellisistä oikeuksista tuomioistuimen käsittelyssä säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa säädetyssä laissa. Epäillyn oikeuksia käsitellään pääasiassa esitutkinta- ja pakkokeinolaissa. Käännös- ja tulkkauslainsäädännökset koskevat muita kuin suomen-, ruotsin-, tai saamenkielisiä, joita nimitetään tässä työssä kansalliskieliksi. Jo ennen lakimuutosta laki takasi maksuttoman tulkkauksen ja kääntämisen muille kuin kansalliskielisille. Viranomaisen on sekä vanhan että uuden lainsäädännön mukaan viran puolesta huolehdittava tulkkauksen järjestämisestä tai käännöksen teettämisestä. (HE 63/2013, 21.)

4.1 Tulkkaus

Esitutkintalaissa on jo aiemman lainsäädännön perusteella pitänyt selvittää asianosaisen kieli ja tehdä tästä merkintä esitutkintapöytäkirjaan. Uudessa esitutkintalain 9 luvun 6 §:ssä on tehty lisäys, että viranomaisen on esitutkintapöytäkirjaan merkittävä kaikki tulkkausta ja kääntämistä koskevat tiedot. Pöytäkirjaan merkitään myös tulkkaukseen ja kääntämiseen liittyvät toimenpiteet, jotka on tehty esitutkinnan aikana. Uuteen lakiin on tehty myös

tarkennus 4 luvun 12 §:ään, jonka mukaan esitutkintaviranomaisen on merkintöjen tekemisen lisäksi myös selvitettävä tulkintatarve. (HE 63/2013, 27 ja 32.)

Laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa 6 a luvun 2 §:n sanamuotoa on muutettu entisestä. Uudessa sanamuodossa sanotaan ”tuomioistuimen on viran puolesta huolehdittava siitä, että vastaaja tai asianomistaja saa tarvitsemansa tulkkauksen”, kun taas vanhassa sanamuodossa sanotaan, että ”tuomioistuimen on viranpuolesta huolehdittava tulkkauksesta tai tulkin kutsumisesta”. Näin lain sisältöä on tarkennettu ja muutettu vastaamaan selkeämmin tulkkausdirektiivin säännöksiä. (HE 63/2013, 21.)

Hallituksen esityksessä huomautetaan lisäksi, että sekä nykyisen että edellisen lainsäädännön mukaan muulla kuin kansankielisillä ei ole oikeutta tulkkaukseen omalla äidinkielellään. Tämä tarkoittaa siis sitä, että tulkkaus voidaan järjestää kielellä, jota henkilö ymmärtää ja osaa riittävästi. Usein käytettäväksi tulee englanninkieli. (HE 63/2013, 21.)

Laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa viittomankielisen ja aisti- tai puhevikaisten asianosaisen tulkkaus-oikeudesta ei ollut aikaisemmin erillistä mainintaa. Uudessa laissa on tehty lisäys lakiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa 6 a luvun 2 §:ään, jonka mukaan tuomioistuimen on huolehdittava tulkkauksen järjestämisestä myös viittomankielisille. (HE 63/2013, 21 - 22.)

Etätulkkaus oikeudenkäynnissä on ollut käytössä jo aiemman lainsäädännön aikana, mutta uuteen lakiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa on tehty direktiivinmukainen lisäys 6 a luvun 2 §:ään, jossa todetaan, että tarvittaessa voidaan käyttää etätulkkausta, mikäli tulkin fyysinen läsnäolo ei ole asianosaisen oikeuksien kannalta välttämätöntä. Tuomioistuimen on harkittava, milloin etätulkkauksen käyttäminen on perusteltua. (HE 63/2013, 21.)

Myös esitutkinnassa etätulkkauksen käyttäminen on edelleen mahdollista, mutta siitä ei ole tehty esitutkintalakiin erillistä säännöstä. Etätulkkausta voidaan käyttää erityisesti kiireellisissä tilanteissa ja tilanteissa, joissa se on tarpeen tulkkauksen saatavuuden turvaamiseksi. (HE 63/2013, 29.)

4.2 Kääntäminen

Kääntämistä koskevaa lainsäädäntöä on uudessa laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa tarkennettu etenkin suullisen ja kirjallisen kääntämisen osalta. Asianosaisella on ollut aiemmankin lainsäädännön mukaan oikeus tuomioistuimen tuomion tai päätöksen kirjalliseen käännökseen. Uudessa laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa 6 a luvun 3 §:ssa on tämän lisäksi määrätty, että vastaajalle pitää antaa kirjallinen käännös myös haastehakemuksesta siltä osin kun se koskee kyseistä vastaajaa. (HE 63/2013, 23.)

Päätös vangitsemisesta annetaan tuomioistuimen istunnossa. Pakkokeinolain 2 luvun 16 §:n mukaan käännös pitää antaa joko kirjallisesti tai suullisesti pidättämistä koskevasta päätöksestä ja vangitsemispäätöksestä. Vangitsemispäätöksen kohdalla tuomioistuin harkitsee, pitääkö suullisen käännöksen lisäksi toimittaa kirjallinen käännös päätöksestä. (HE 63/2013, 33 - 34.)

Muiden kuin tuomion ja haastehakemusasiakirjojen kohdalla tuomioistuimen on harkittava tapauskohtaisesti, onko asiakirjan kääntäminen vastaajan oikeuksien turvaamisen kannalta tarpeen. Esimerkiksi kirjalliset todisteet ja asianomistajan vaatimuksia koskevat asiakirjat voivat olla olennaisia vastaajan kannalta. Muiden olennaisten asiakirjojen kääntämisen harkitsemiseen vaikuttaa myös esimerkiksi rikosasian luonne ja vakavuus. (HE 63/2013, 23.)

Uuden esitutkintalain 9 luvun 6 §:n mukaan oleelliset esitutkinta-asiakirjat on käännettävä kohtuullisessa ajassa suullisesti tai kirjallisesti. Jos kuitenkin oikeudenkäyntivaiheessa ilmenee, että käsittelyn kannalta oleellista esitutkinta-aineistoa ei ole asianosaiselle käännetty, on tuomioistuimella viimekädessä velvollisuus huolehtia sen käännättämisestä. Käytännössä kuitenkin esitutkinnassa asianosainen saa useimmiten tarvitsemansa tiedon asiakirjoista tulkkauksen kautta, eikä erillistä kääntämistä tällöin tarvita. Jotkut laajemmat asiakirjakokonaisuudet voivat vaatia kirjallista kääntämistä. (HE 63/2013, 29 ja 23.)

Kaikki asiakirjat voidaan lähtökohtaisesti kääntää suullisesti, jos se on asianosaisen oikeusturvan toteutumisen kannalta mahdollista. Viranomainen harkitsee tapauskohtaisesti, milloin kirjallinen käännös ei ole välttämätön asianosaisen oikeusturvan kannalta. Samoin kuin tulkkauksen osalta, myös käännöksissä asianosaisella on oikeus saada käännös kielellä, jota hän osaa ja ymmärtää riittävästi. (HE 63/2013, 22 - 23.)

Suullinen käännös voidaan antaa, mikäli asianosaisen oikeusturva ei siitä vaarannu. Suullinen käännös voidaan myös antaa esitutkinnassa esimerkiksi kuulustelun yhteydessä. Esitutkinta-asiakirjasta voidaan kääntää myös yhteenveto, josta riittävät ja oleelliset tiedot ilmenevät. (HE 63/2013, 30.)

Uudessa lainsäädännössä oikeudenkäynnistä rikosasioissa luvun 6 a 3 §:ssä on myös säädetty vastaajan ja epäillyn oikeudesta luopua käännöksestä. Luopumisen edellytyksenä on, että vastaajalle tai epäillylle on tehty selväksi hänen oikeutensa asiakirjojen maksuttomiin käännöksiin. Luopumisen pitää olla yksiselitteistä ja vapaaehtoista. Viranomaisen on siis erikseen kysyttävä, haluaako vastaaja tai epäilty käyttää oikeuttaan käännöksiin. (HE 63/2013, 24.)

4.3 Tulkkien ja kääntäjien kelpoisuus

Lainsäädännössä ei oltu aiemmin asetettu tulkeille tai kääntäjille erityisiä pätevyysvaatimuksia. Uudessa lainsäädännössä todetaan, että tulkkina tai kääntäjänä voi toimia rehellinen henkilö tai muuten tehtävään sopiva henkilö, jolla on tehtävän vaatimat taidot. Lisäys on tehty samanmuotoisena sekä esitutkintalakiin (14 luku 12 §) että lakiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa (6 a luku 6 §). Myös viranomainen voi itse toimia tulkkina, mikäli kelpoisuusehdot täyttyvät. Viranomaisen on huolehdittava, että tulkki tai kääntäjä hallitsee työnsä riittävän hyvin. (HE 63/2013, 26.)

Tulkkia ja kääntäjää valittaessa on myös huomioitava asianosaisen ja tulkin tai kääntäjän väliset suhteet, jotka voivat vaikuttaa työnlaatuun. Tulkin ja kääntäjän esteellisyydestä ei kuitenkaan ole säädetty laissa. Työhön tulisi valita henkilö, jonka puolueettomuutta ei ole syytä epäillä. Kiireellisessä tilanteessa voidaan kuitenkin käyttää ketätahansa tehtävään sopivaa henkilöä tulkkina. (HE 63/2013, 26.)

Tulkin pitää hallita oikeudelliset käsitteet ja osata välittää viesti muuttumattomana toiselle kielelle. Ensimmäisjärjestyksessä on määrättävä työhön ammattitulkki tai –kääntäjä. Asianosainen voi vaatia uutta tulkkia, mikäli tulkki ei hoida tehtävänsä riittävän hyvin. Tuomioistuimen pitää

kuitenkin myös oma-aloitteisesti etsiä uusi tulkki, jos tuomioistuin huomaa, että tulkkauksen laatu ei riitä turvaamaan asianosaisen oikeusturvaa. (HE 63/2013, 26 - 27.)

Laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa säädetään myös tulkin salassapitovelvollisuudesta 6 a luvun 7 §:ssä. Tulkki ei saa luvattomasti paljastaa luottamuksellisia tietoja, joita hän on työssään voinut saada tietoonsa. Salassapidon rikkominen on rangastava. (HE 63/2013, 27.)

5 POLIISIHALLITUKSEN MÄÄRÄYS TULKKAUKSESTA JA KÄÄNTÄMISESTÄ ESITUTKINNASSA JA PAKKOKEINOJA KÄYTETTÄESSÄ

Poliisihallitus muun muassa johtaa ja suunnittelee poliisitoimintaa ja vastaa poliisin palveluiden saatavuudesta (Poliisihallitus 2014). Poliisihallituksen määräys toimii ohjeena tulkkauksdirektiivin myötä tulleiden lakimuutosten noudattamisesta. Määräyksessä käsitellään lakimuutosten tuomia muutoksia poliisin käytännön työskentelyssä sekä tulkkauksiin ja käännöksiin liittyviä erityiskysymyksiä. Lisäksi määräyksessä otetaan kantaa kääntämisestä ja tulkkauksesta aiheutuvien kustannusten hallintaan.

Poliisihallituksen ohjeen mukaan tulkkauksista ja kääntämisestä koskevat kysymykset ratkaisee tutkinnanjohtaja. Kielelityö selvitetään esimerkiksi kyselemällä ja henkilön taustatietoja käyttämällä. Ohjeessa korostetaan myös esitutkinnassa noudatettavaa yhteistyötä poliisin ja syyttäjän välillä. Esitutkinnan aikana syyttäjän on hyvä tietää kielellisiin oikeuksiin liittyvistä päätöksistä ja ongelmatilanteissa syyttäjä voi myös osallistua ratkaisujen tekemiseen. (Poliisihallitus 2013, 2.)

Tutkinnanjohtaja tekee epäillyn kielitaidontasosta perustellun päätöksen. Päätöstä ei tarvitse tehdä kirjallisesti, jos asiaan ei liity mitään erimielisyyksiä. Esitutkintaviranomaisen on ilman asianosaisen pyyntöä selvittävä tulkin tai käännöksen tarve. Viranomaisen velvollisuus on selvittää asianosaisen kielen ymmärtämistaso, huolimatta hänen omasta käsityksestään. (Poliisihallitus 2013, 4.)

Ennen päätöksen tekoa on, syyttäjän kanssa tehtävän esitutkintayhteistyön nojalla, suotavaa olla yhteydessä syyttäjään. Tuomioistuin ottaa kantaa menettelyyn kokonaisuudessaan, jos käsittelyn yhteydessä käy ilmi, että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteuttamisessa on ollut puutteita tulkkauksen tai kääntämisen osalta. (Poliisihallitus 2013, 4.)

Lakimuutoksesta aiheutuvaa käännös- ja tulkkaukskustannusten kasvamista pyritään vähentämään teettämällä vakio- ja lomakkeista ja ohjeista käännökset yleisimmille tarvittaville kielille. Osaltaan kustannusten nousua hillitsee myös oikeusapulain määräämä yleinen oikeusapu, joka koskee myös kääntämisestä ja tulkkauksesta rikosoikeudellisissa

menettelyissä. Kun asianosaisella on oikeus yleiseen oikeusapuun, käännökset ja tulkkaukset voivat tulla kustannettavaksi oikeusapupäätöksen perusteella. (Poliisihallitus 2013, 8.)

Tulkkaukset voidaan joissakin tapauksissa suorittaa myös etätulkkauksena, jos asianosaisen oikeusturva ei siitä vaarannu. Etätulkkaus madaltaa kustannuksia ainakin tulkin matkustuskustannusten osalta. Lakimuutosten myötä tapahtuvaa kustannusten nousua on kuitenkin vaikea arvioida ennalta. Palvelut kilpailutetaan ja tulkkaus- ja kääntämiskulut kirjataan kustannusten seuraamista varten. (Poliisihallitus 2013, 8 - 9.)

Tulkkaus- ja käännöstyöt tilataan luotettavaksi todetun alan yrityksen kautta. Tällöin voidaan tulkkauksen laatuun yleensä luottaa. Palveluntuottajalta pyydetään ensisijaisesti oikeustulkkaus tai -käännöspalvelua asioimispalvelun sijaan, koska tulkilla on oltava riittävä oikeudellisen sanaston tuntemus. Tulkkien ja kääntäjien kanssa toimiessa on huomioitava tietojen salassapitamisesta ja salassapidosta sopimisesta. (Poliisihallitus 2013, 8 - 9.)

Luotettavuuteen vaikuttaa myös tulkin ja asianosaisen väliset suhteet, jotka voivat vaikuttaa tulkin puolueettomuuteen. Viranomaisen on määrättävä tehtävään uusi tulkki, jos asianosaisen oikeusturvan toteutuminen sitä edellyttää. Esitutkintaviranomaisen on aina seurattava tulkkauksen laatua ja tulkin menettelyä asianosaisen oikeusturvan näkökulmasta. Asianosainen voi myös itse pyytää tulkin vaihtamista, mutta perusteettomiin pyyntöihin ei poliisin tarvitse suostua. Tarvittaessa asiassa voidaan pyytää syyttäjän mielipidettä. (Poliisihallitus 2013, 4.)

Kuulustelujen tallentaminen voi olla tarpeen ainakin vaativimmissa esitutkinnoissa, jolloin tulkkausta voidaan tarvittaessa tarkentaa myöhemmässä vaiheessa ja riittävä oikeusturva voidaan taata. Kuulusteluihin liittyvät kielelliset huomiot on kuitenkin aina vähintään kirjattava huolellisesti. (Poliisihallitus 2013, 2 - 3.)

Asiakirjoista käännetetään ne osat, jotka ovat olennaisia asian kannalta. Kääntämisen tarve pitää arvioida tapauskohtaisesti. Syyttäjän kanssa tehtävän esitutkintayhteistyön avulla selvitetään esimerkiksi ne asiakirjat, joita syyttäjä todennäköisesti tulee käyttämään todisteena. Nämä asiakirjat katsotaan asian kannalta olennaisiksi ja ne tulisi käännettäväksi. Kääntäminen voi tietyissä tapauksissa tapahtua myös suullisesti, mikäli asianosaisen oikeusturva ei siitä kärsi. (Poliisihallitus 2013, 6.)

Käännösten tulisi myös valmistua kohtuullisessa ajassa, koska asianosaisella on oikeus asian käsittelyyn kohtuullisen ajan kuluessa. Suullinen kääntäminen voi tulla kyseeseen etenkin jos se nopeuttaa kääntämistä ja vaikuttaa siten koko menettelyn keston. Viranomaisella ei ole velvollisuutta asiakirjojen kääntämiseen, jos asian esitutkinta on päättynyt tai on tiedossa, ettei syyttäjä aio nostaa syytettä asiasta. (Poliisihallitus 2013, 6.)

Pakkokeinoratkaisun kääntäminen on tehtävä mahdollisimman pian. Kiinniotetulle ja pidätetylle ilmoitetaan kiinniottamisen syy viipymättä. Tätä varten on vapautensa menettäneen oikeudet ja velvollisuudet esittelevä lomake käännetty yleisimmille käytetyille kielille. Tämä lomake annetaan vapautensa menettäneelle kirjallisesti. (Poliisihallitus 2013, 7 - 8.)

6 OIKEUSTULKKAUSOHJEET

Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto (SKTL) on julkaissut oikeustulkkausohjeet. Oikeustulkkaus on tuomioistuimessa tapahtuvaa tulkkausta. Oikeustulkki on oikeudenistunnossa tulkkauksen hoitava ammattitulkki. Oikeustulkkausohjeiden tarkoituksena on tukea tulkin ja muiden osapuolten välisen yhteistyön sujuvuutta. Ohjeita on ollut laatimassa Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto, Kääntäjien ammattijärjestö, Kuurojen liitto sekä Suomen Viittomakielen Tulkit. (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2014 a.)

Tulkin velvollisuus on selvittää toimeksiantajan kanssa tulkkaustyön yksityiskohdat muun muassa tulkin esteellisyyden arviointia varten. Tulkki arvioi sopivuutensa tehtävän suorittamista varten ja mikäli tulkki ei voi ottaa tehtävää vastaan, hän voi suositella toista tulkkia. Tulkki pyytää toimeksiannon suorittamista varten tarvittavat asiakirjat, jotta hän voi perehtyä työhönsä etukäteen. Näitä asiakirjoja ovat esimerkiksi haastehakemus, johon tulkki perehtyy ennen oikeuden istuntoa. Tulkki käsittelee aineistoa luottamuksellisesti. (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2014 a.)

Toimeksiannon hoitamiseksi tulkin on voitava tulkata oman toimintansa kannalta edullisimmalta paikalta. Tulkki ja oikeuden puheenjohtaja sopivat etukäteen työskentelytavasta ja mitä tulkkaustapaa käytetään. Tulkki on puolueeton osapuoli ja hän ei ota kantaa käsiteltäviin asioihin. Tulkin on myös seurattava tulkattavien reaktioita varmistaaksen, että nämä ovat ymmärtäneet tulkin sanat. Tulkkauksen luotettavuuden varmistamiseksi tulkki keskeyttää puhujan, jos tämä puhuu liian pitkään tai epäselvästi. Oikeudenkäynnin aikana esitettävät asiakirjat annetaan myös tulkin nähtäväksi. (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2014 a.)

7 OIKEUSLÄHTEET

Tässä työssä on käytetty varsinaisten lakien lisäksi useita muita eri oikeuslähteitä, jonka takia on syytä tarkentaa eri oikeuslähteiden etusijajärjestystä määrittäviä periaatteita. Oikeuslähteet on jaettu kolmeen ryhmään, jotka ovat vahvasti velvoittavat, heikosti velvoittavat ja sallitut oikeuslähteet. Ryhmittely koskee vain käytännön lainsoveltamista. Ryhmittely kertoo siitä, miten tiukasti lainkäyttäjää, kuten esimerkiksi tuomari, on sidottu tiettyihin oikeuslähteisiin. (Aarnio, A. 1989, 220.)

Vahvasti velvoittavan oikeuslähteen käyttö on pakollista lainsoveltajalle. Vahvasti velvoittavan oikeuslähteen käyttämättä jättämisestä voi seurata sanktio eli rangaistus virkavirheestä lainsoveltajalle. Vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä ovat maantapa ja laki. Lakitekstillä on aina etusija verrattuna muihin oikeuslähteisiin. Erilaisissa lakiteksteissä ylempi säännös syrjäyttää alemman. Esimerkiksi laki syrjäyttää asetuksen ja erikoissäännös syrjäyttää yleissäännöksen. Jollei lakia ole olemassa tai jos laissa on selvä aukko, käytetään maantapaa lähteenä päätöksenteossa. Maantapa on Oikeudenkäymiskaaren 1 luvun 11 §:ssä mainittu periaate. Kyseisen lainkohdan mukaan tuomioistuimen päätös ei myöskään ole laillinen, ellei tuomio perustu lakiin tai maantapaan. (Aarnio, A. 1989, 220 ja 254 - 255.)

Heikosti velvoittavia oikeuslähteitä ovat tuomioistuimen ratkaisut ja lainvalmistelutyöt, joihin kuuluvat esimerkiksi hallituksen esitykset. Heikosti velvoittavat oikeuslähteet tulevat oikeuslähteiden etusijajärjestyksessä heti lain ja maantavan jälkeen. Heikosti velvoittavan oikeuslähteen käyttämättä jättämisestä ei seuraa rangaistusta lainkäyttäjälle. Yleensä kuitenkin hyvä lainkäyttäjän päätös perustuu myös heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin. (Aarnio, A. 1989, 220 - 221 ja 255.)

Sallitut oikeuslähteet sisältävät puolestaan kaikki muut kuin heikosti tai vahvasti velvoittavat oikeuslähteet. Sallittuja oikeuslähteitä ovat esimerkiksi erilaiset argumentit, moraalit ja arvot sekä oikeustiede. Muilla oikeuslähteillä on yhtäläinen etusija, mutta tilanteen mukaan sallittujen oikeuslähteiden painoarvo vaihtelee. Oikeuslähteen painoarvo ei kuitenkaan vaikuta sen velvoittavuuteen. (Aarnio, A. 1989, 221 ja 256.)

8 EMPIIRINEN TUTKIMUS

Empiirinen tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena, jossa haastateltiin sähköpostin välityksellä poliisin, syyttäjän ja käräjäoikeuden edustajaa kääntämiseen ja tulkkaukseen liittyvin kysymyksiin. Kysymykset käsittelevät kääntämiseen ja tulkkaukseen tulleita lakimuutoksia sekä muutosten näkymistä viranomaisten työssä.

Tutkimusta suunniteltaessa oli tarkoitus haastatella kaikki kasvokkain ja kirjata vastaukset ylös haastattelutilanteessa. Haastateltavia lähestyttiin sähköpostiviestillä, jossa kerrottiin opinnäytetyön taustaa. Lisäksi viestiin liitettiin työn johdantoteksti sekä haastattelukysymykset. Viestissä kerrottiin haastateltaville, että he voivat itse arvioida, kuka on paras henkilö heidän työpaikaltaan vastaamaan kysymyksiin.

Viestissä ehdotettiin sopivia haastatteluajoja. Viestissä kerrottiin myös, että haastattelukysymyksiin on mahdollista vastata kirjallisesti sähköpostin välityksellä, mikäli haastatteluajaa on vaikea sopia tai, jos vastaaminen on helpompaa kirjallisesti. Kaikki haastateltavat valitsivat kirjallisen vastaamistavan muun muassa sen takia, että vastaaminen vaatii taustatyötä ja vastausten muotoilu on helpompaa kirjallisesti.

Tutkimusaineiston keräämisvälineeksi määräytyi kyselylomake, johon haastateltavat vastasivat kirjallisesti sähköpostitse. Jokaiselle haastateltavalle muotoiltiin omat haastattelukysymykset. Kysymyksissä on tarkoitus kartoittaa tärkeimpiä vieraskielisen oikeusturvaan liittyviä muutoksia, joita lakimuutokset mahdollisesti ovat aiheuttaneet ja viranomaisten kokemuksia vieraskieliseen tulkkaukseen ja kääntämiseen liittyen. Lisäksi selvitettiin, miten lakimuutokset ovat vaikuttaneet viranomaisten toimintatapoihin. Haastatteluilla saatuja vastauksia verrataan hallituksen esityksessä esitettyihin lakimuutoksiin ja pohditaan vastauksista saadun tiedon merkitystä oikeusturvan toteutumisessa.

9 VIERASKIELINEN TULKKAUS JA KÄÄNTÄMINEN ESITUTKINNASSA, SYYTTÄJÄN TYÖSSÄ SEKÄ KÄRÄJÄOIKEUDEN KÄSITTELYSSÄ

Tulosten analysoinnissa kerrotaan poliisin, syyttäjän ja käräjäsihteerin kokemuksista tulkkaukseen ja kääntämiseen liittyvistä asioista ja verrataan käytännön kokemuksia ja mielipiteitä tulkkausdirektiivin säännöksiin sekä sen pohjalta tehtyihin lakimuutoksiin.

9.1 Esitutkinta

Esitutkintaviranomaiselle suunnattuihin kysymyksiin vastasi rikosylikomisario Jarkko Maksniemi Oulun poliisilaitoksen Kajaanin poliisiasemalta. Kyselystä kävi ilmi, että poliisin suorittamassa esitutkinnassa lakimuutoksilla ei ole ollut kovin suurta vaikutusta poliisin työskentelylle. Muutokset ovat lisänneet tarkkuutta erityisesti vaativimpien juttujen tulkkausten ja käännösten suorittamisessa, jotta asianosaisten oikeusturva toteutuu. (Maksniemi, J. 2014.)

Tulkkausdirektiivin säännöksissä korostuu, että esitutkinnassa on varmistettava, että epäilty tuntee häntä vastaan vireillä olevan asian ja tietää oikeudestaan saada kielellistä apua viivytyksettä. Tämä on tärkeää kaikenlaisissa esitutkinnoissa, mutta sen merkitys korostuu etenkin vaativimpien juttujen käsittelyssä, koska asia voi olla laaja ja hankalammin ymmärrettävissä. Oikeusturvan toteutumisen kannalta on tärkeää, että epäilylle tiedotetaan oikeudestaan kielelliseen apuun ja myös mahdollisuudesta valittaa puutteellisesta tulkkauksesta tai käännöksestä, jotta hän osaa tarvittaessa hyödyntää oikeuttaan.

9.1.1 Tulkkaustarve ja käsittelykielen ymmärtämisen tason selvittäminen

Esitutkintaviranomaisen on selvitettävä esitutkinnassa asianosaisten kieli ja tehtävä siitä merkintä esitutkintapöytäkirjaan. Esitutkintaviranomaisen vastuulla on myös tulkkauksen järjestäminen. Uudessa lainsäädännössä on tehty lisäys esitutkintalain 4 luvun 12 §:ään, jonka mukaan esitutkintaviranomaisen on selvitettävä pelkän kielen lisäksi myös tarvitseeko asianosainen tulkausta. Tällä pannaan osittain täytäntöön tulkkausdirektiivissä esitetty

määräys, jossa edellytetään, että käytössä on menettely tai mekanismi tulkkausten tarpeen selvittämiseksi. (HE 63/2013, 27 ja 52.)

Tulkkausdirektiivissä sanotaan, että asianmukainen menettely tai mekanismi tulkkausten tarpeen selvittämiseksi on asianosaisten kuuleminen ja sen avulla toteaminen, puhuvatko ja ymmärtävätkö asianosaiset rikosoikeudellisessa menettelyssä käytettävää kieltä ja tarvitsevatko nämä tulkin apua (Tulkkausdirektiivi 2010, 3). Myös Poliisihallituksen määräyksessä on mainittu saman sisältöinen kielitaidon selvittämistapa. Lisäksi Poliisihallituksen määräyksessä painotetaan esitutkintaviranomaisen vastuuta tulkkausten tarpeen selvittämisessä toteamalla, että viranomaisella on velvollisuus selvittää asianosaisen kielen ymmärtämisen taso, huolimatta hänen omasta käsityksestään. (Poliisihallitus 2013, 4.)

Kajaanin poliisiaseman edustaja kertoo, että tulkkausten tarpeen selvittämismenetelmä on yleensä asianosaisen kanssa asioiminen eli puhuttaminen ja kyseleminen. Jos asianosaisen kanssa on asioitu aiemmin, voidaan tulkkausten tarpeeseen varautua jo etukäteen. Asianosaisen käsittelykielen ymmärtämisen tasoa kartoitetaan Kajaanin poliisiasemalla poliisimiehen ja asianosaisen keskustelujen perustella. Mikäli asianosainen itse tuo ilmi kielen heikon ymmärtämisen tason tai poliisimiehelle muodostuu tällainen käsitys, käytetään asian käsittelyssä tulkkia. (Maksniemi, J. 2014.)

9.1.2 Tulkin puolueettomuus

Kajaanin poliisiasemalla tutkija, joka suorittaa esitutkintaa pyrkii varmistumaan tulkin puolueettomuudesta ja luotettavuudesta tarkkailemalla tulkin toimintaa. Lisäksi esitutkintaviranomainen voi keskustelemalla tulkin ja tulkattavan kanssa selvittää mahdollisia puolueettomuutta ja luotettavuutta vaarantavia tekijöitä. Esitutkintalain 4 luvun 12 §:ään on tehty lisäys tulkinkelpoisuuteen liittyviin säännöksiin. Uudessa lainsäädännössä sanotaan, että tulkkinä saa toimia rehellinen ja muuten tehtävään sopiva henkilö, jolla on tehtävän edellyttämät taidot. Esitutkintaviranomaisen on määrättävä tehtävään uusi tulkin, mikäli asianosaisen oikeusturva sitä edellyttää. (Maksniemi, J. 2014; HE 63/2013, 52.)

Lisäksi hallituksen esityksessä huomautetaan, että tulkin sopivuutta arvioitaessa on otettava huomioon tulkin koulutus, kokemus ja tulkkaustehtävän erityispiirteet. Tulkin puolueettomuutta arvioitaessa on myös kiinnitettävä huomiota siihen, onko tulkin

käsittävään asiaan tai asianosaiseen sellaisessa suhteessa, joka voisi vaikuttaa tulkin työskentelyn puolueettomuuteen. (HE 63/2013, 27).

Oikeusturva voi toteutua vain, jos tulkkaus on onnistunut ja tulkki on voinut hoitaa tehtävänsä puolueettomasti. Tulkin omalla kulttuuritaustalla tai muilla ominaisuuksilla voi olla vaikutusta puolueettomuuteen. Myös tulkin ja tulkattavan väliset suhteet voivat vaikuttaa puolueettomuuteen. Oikeusturvan näkökulmasta olisi myös hyvä, että vaativimmissa ja pitkäjänteisimmissä esitutkinnoissa voitaisiin koko menettelyn ajan työskennellä saman hyväksi havaitun tulkin kanssa, joka tuntee asian. Tämä vaikuttanee käsittelyn sujuvuuteen ja käsittelyyn kuluvaan aikaan.

9.1.3 Tulkkauksen laatu

Tulkkausdirektiivissä edellytetään, että tulkkauksen on oltava riittävän laadukasta, jotta voidaan turvata menettelyn oikeudenmukaisuus ja varmistetaan, että epäillyt tai syytetyt tuntevat heitä vastaan vireillä olevan asian ja kykenevät siten puolustautumaan. Direktiivin mukaan tulkkauksen laadun varmistamiseksi on EU:n jäsenvaltioiden pyrittävä perustamaan rekisterit tarvittavan pätevyyden omaavista tulkeista. (Tulkkausdirektiivi 2010, 5 - 6.)

Kajaanin poliisiaseman edustajan mukaan tietävästi tällaista rekisteriä ei ole olemassa eikä sellaista ole suunnitteilla. Poliisin edustajan mukaan myöskään ei ole tiedossa, että tulkkauksien laadusta olisi valitettu Kainuun alueella. (Maksniemi, J. 2014.)

Tästä voidaan päätellä, että oikeusturva lienee toteutunut ja asianosaiset ovat saaneet tarvitsemansa tulkkauksen. Huolimatta siitä, ettei varsinaisia rekistereitä pätevistä tulkeista ole olemassa, on saatujen käytännön kokemusten perusteella viranomaisille varmasti muodostunut käsitys pätevistä tulkeista, joiden kanssa onnistunutta yhteistyötä on tehty useampaan kertaan.

9.1.4 Etätulkkaus

Kajaanin poliisiaseman edustajan mukaan etätulkkausta käytetään Kajaanin poliisiasemalla suhteellisen paljon, koska aina tulkkia ei ole saatavissa itse paikalle tulkkauksitilanteeseen.

Etätulkkausta ei voida käyttää, jos asiassa on korostunut tarve saada tulkki itse paikalle. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi vakavien rikosasioiden tutkinnassa suoritettavat kuulustelut tai tulkkauksessa käytettävän kielen ymmärtämiseen liittyvät vaikeudet. (Maksniemi, J. 2014.)

Tulkkausdirektiivissä sanotaan, että tarvittaessa voidaan käyttää etätulkkausta, ellei tulkin fyysinen läsnäolo ole välttämätöntä. Suomessa etätulkkaus on ollut mahdollista jo aikaisemman lainsäädännön puitteissa. Esitutkintalakiin ei kuitenkaan ole otettu tulkkausdirektiivin perusteella erillistä säännöstä koskien etätulkkausta. Myös etätulkkausta käytettäessä esitutkintaviranomaisen pitää huolehtia tulkkauksen riittävästä laadusta ja asianosaisen oikeusturvan toteutumisesta. (HE 63/2013, 29.)

9.1.5 Kääntäminen

Kajaanin poliisiasemalla esitutkintaan liittyviä asiakirjoja käännetään suhteellisen vähän. Asiakirjoista käännetään ne, jotka ovat asian käsittelemisen kannalta oleellisia. Asiakirjojen kääntämisestä päätetään aina tapauskohtaisesti, eikä vakiintunutta periaatetta tiettyjen asiakirjojen kääntämiselle ole. Käännökset voidaan myös tehdä aina suullisesti, ellei asianosaisen oikeusturva muuta vaadi. (Maksniemi, J. 2014.)

Kääntämisen osalta esitutkintalakiin on tehty lisäys tulkkausdirektiivin pohjalta. Uudessa sanamuodossa esitutkintalain 4 luvun 13 §:ssa mainitaan, että käännöstyö on tehtävä kohtuullisessa ajassa kirjallisesti, jos kääntäminen on tarpeen asianosaisen oikeuden valvomisen kannalta. Uudessa esitutkintalaissa sanotaan lisäksi, että suullinen kääntäminen on mahdollista ellei asianosaisen oikeusturva edellytä kirjallista kääntämistä. Esitutkintaviranomaisen on huolehdittava, että asianosainen saa riittävät tiedot oikeuksistaan koskien asiakirjan kääntämistä. Lisäksi esitutkintalakiin on listattu kohta kääntäjän kelpoisuudesta: ”Kääntäjänä saa toimia rehellinen ja muuten tehtävään sopiva henkilö, jolla on tehtävän edellyttämät taidot. Esitutkinta viranomaisen on määrättävä tehtävään uusi kääntäjä, jos asianosaisen oikeusturva sitä edellyttää.” (HE 63/2013, 52 - 53.)

Tärkeässä osassa oikeusturvan toteutumisessa on se, että asianosainen on tietoinen oikeuksistaan ja osaa sitä kautta vaatia asianmukaista käännöstä. Aivan menettelyn alussa olisi

hyvä tehdä asianosaiselle selväksi nämä oikeudet, jotta hän osaa niitä hyödyntää mahdollisissa tilanteissa, joissa ymmärtäminen on vaikeaa.

Joskus erityisesti monimutkaisissa ja laajoissa asioissa kirjallinen käänös, esimerkiksi epäiltyä koskevasta päätöksestä, voi oikeusturvan kannalta olla parempi tapa varmistaa, että henkilö on ymmärtänyt asian. Asian kokonaisvaltaisen ymmärtämisen ja puolustautumisoikeuden toteutumisen kannalta olisi hyvä ainakin tehdä selkoa epäiltyä koskevista asiakirjoista ja perustella, minkä takia kirjallisen käänöksen antaminen ei ole välttämätöntä. Oikeusturvan toteutumisen takaamiseksi olisi myös kysyttävä suoraan haluaako asianosainen käänöksen kirjallisena.

9.1.6 Tulkkauksilanteet käytännössä

Tulkkauksidirektiivissä on maininta liittyen rikosoikeudellisten menettelyjen kanssa työskentelevien koulutukseen tulkkaukseen liittyvissä erityiskysymyksissä. Direktiivin mukaan EU:n jäsenvaltioiden oikeusalan työntekijöiden koulutuksesta vastaavien tahojen on kiinnitettävä huomiota tulkin välityksellä tapahtuvan viestinnän erityispiirteisiin. Tämä ei kuitenkaan velvoita järjestämään koulutusta, eikä sillä rajoiteta tuomioistuinten riippumattomuutta. Koulutuksen tarkoituksena olisi parantaa yhteistyötä tulkkien kanssa ja lisätä tietoisuutta siitä, miten tulkkauksilanteissa toimitaan eettisesti ja teknisesti oikein. Hallituksen esityksessä on huomioitu tämä tulkkauksidirektiivin maininta koulutuksen järjestämisestä toteamalla, että tulkin välityksellä tapahtuvan viestinnän erityispiirteistä voidaan järjestää koulutusta poliiseille. (HE 63/2013, 52 - 53.)

Kajaanin poliisiasemalla poliisimiehille ei ole järjestetty koulutusta tulkkauksilanteisiin liittyen. Tulkkaukseen liittyviä kysymyksiä ja uutta lainsäädäntöä on kuitenkin käsitelty Ponnistushankkeeksi on nimetyssä poliisihallinnon koulutuksissa, jossa on käsitelty 1.1.2014 useisiin ei lainsäädäntöihin, kuten esitutkintalakiin, tulleita muutoksia (Maksniemi, J. 2014; Rantaeskola, S., Halme, K., Kortessalmi, L., Lönnroth, K., Parviainen, J., Saukoniemi, T. & Springare, S. 2014, 5).

9.2 Syyttäjän työ

Syyttäjän työssä esiintyviin tulkkaus- ja käännösasioihin liittyviin kysymyksiin vastasi kihlakunnansyyttäjä, Oulun syyttäjänviraston apulaispäällikkö, Ilpo Lehto yhteistyössä kihlakunnansyyttäjää Sini Paavolan kanssa. Kyselyn perusteella on havaittavissa, että tulkkausta käytetään syyttäjänvirastossa harvoin, mutta useammin syyttäjä on tekemisissä tulkkaustilanteiden kanssa käräjäoikeuden istunnoissa. Syyttäjän on myös huomioitava asianosaisen kielitausta, jos tulkkausta on käytetty esitutkinnassa ja tämän vaikutus esitutkinnan suorittamiseen.

9.2.1 Tulkkaustilanteet syyteharkinnassa

Oulun syyttäjän viraston edustajan mukaan Oulun syyttäjänviraston Kajaanin palvelutoimistossa tulkkausta käytetään harvoin. Kokemuksia tulkin kanssa työskentelystä syyteharkinnan aikana ei juurikaan ole. Käytännössä tulkkaustilanteet syntyvät syyttäjänvirastossa siitä, kun asiakas saapuu syyttäjänvirastoon henkilökohtaisesti tuomaan esimerkiksi rangaistusmääräyksen vastustamisasiakirjoja. Näissä tilanteissa viraston henkilökunta on usein asioinut englannin kielellä. Jos englannin kieltä ei ole ollut mahdollista käyttää, on asiakkaalla usein ollut mukanaan henkilö, joka on ymmärtänyt käsittelykieltä ja on toiminut tulkkina. (Lehto, I. & Paavola, S. 2014.)

Tulkkausdirektiivissä korostetaan, että tavoitteena on, että epäilty tai syytetty henkilö saa asianmukaista kielellistä apua, jotta he voivat käyttää täysimääräisesti oikeuttaan puolustukseen ja jonka avulla turvataan menettelyn oikeudenmukaisuus. Epäillylle tai syytetylle henkilölle on myös tarjottava tulkkausta viipymättä, eli olosuhteisiin nähden kohtuullisessa ajassa. (Tulkkausdirektiivi 2010, 3.)

Viranomaisen olisi aina arvioitava tulkkauksen suorittamista oikeusturvan toteutumisen näkökulmasta. Jos asianosaisen itse hankkima tulkki ei vastaa tarpeeksi hyvin tulkkaukselle asetettuja vaatimuksia, olisi viranomaisen hyvä ehdottaa pätevemmän tulkin kutsumista, jotta asia saadaan käsiteltyä oikeudenmukaisesti.

9.2.2 Muut tulkkaustilanteet

Syyttäjänviraston edustajan mukaan syyttäjä on osaltaan vastuussa siitä, että esitutkinta on tehty oikein ja, että esitutkinnassa kuultavana ollut vieraskielinen henkilö on tullut ymmärretyksi oikein ja hän on kielellisesti osannut tuoda esille kaikki asiaan vaikuttavat seikat. Esitutkintaviranomainen huolehtii kuulusteluja suoritettaessa tulkkauksen järjestämisestä. Syyttäjän arvion mukaan poliisi varmistaa syyttäjältä muutamia kertoja vuodessa, onko tulkkaustaso ollut riittävää esitutkinnassa. (Lehto, I. & Paavola, S. 2014.)

Poliisihallituksen määräyksessä on myös korostettu esitutkintayhteistyötä syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen välillä. Esitutkinnan aikana syyttäjän on hyvä tietää asianosaisen kielitaton liittyvistä päätöksistä ja ongelmatilanteista. Ennen tulkkaukseen liittyviä päätöksiä poliisiin olisi hyvä olla Poliisihallituksen määräyksen mukaan yhteydessä syyttäjään ja syyttäjä voi myös osallistua ratkaisujen tekemiseen ongelmatilanteissa. (Poliisihallitus 2013, 4.)

Oulun syyttäjänviraston edustaja kertoo, että syyttäjän tehtävänä on välittää tieto käräjäoikeudelle istunnossa kuultavien tulkkaustarpeesta ja esitutkinnassa käytetystä kielestä. Käräjäoikeuden istunnossa joko puheenjohtajan tai syyttäjän olisi hyvä kertoa tulkkausta tarvitsevalle henkilölle, että hänen pitää ilmoittaa, mikäli ei ymmärrä tulkkausta tai käytettyjä termejä. Tässä syyttäjälläkin on vastuu vieraskielisen oikeusturvan toteutumisen turvaamisessa. Syyttäjän on käräjäoikeuden istunnossa myös huomioitava tulkkauksen vaikutus menettelyn sujuvuuteen. Syyttäjän on osattava muotoilla kysymykset vieraskieliselle riittävän yksinkertaisesti ja selkeästi, jotta vältytään väärinkäsityksiltä. On myös huomioitava, että tulkkaus aina pitkittää käsittelyaikaa. (Lehto, I. & Paavola, S. 2014.)

Syyttäjänviraston edustajan mukaan myös tulkin ammattitaidolla on suuri merkitys asianosaisten oikeusturvan toteutumiseen. Esimerkiksi on tärkeää, että jokaisella tulkattavalla on oma tulkkinsa. Saman tulkin suomen kielestä tulkkaaminen kahdelle vieraalle kielelle ei käytännössä toimi, ja se aiheuttaa usein sekaannuksia. Lisäksi tulkattavana kielenä oleva harvinainen kieli lisää ongelmia tulkkauksessa, jos kyseessä olevalle kielelle ei löydy suoraan tulkkia, vaan tulkkaus joudutaan tekemään ensin esimerkiksi englanniksi ja sen jälkeen vasta suomeksi. Tällöin virheiden ja väärinymmärrysten mahdollisuus lisääntyy. Vieraskielinen henkilö voi olla myös puhe- tai kuulovammainen, jolloin tarvitaan vieraskielistä viittomankielentulkkia. Tällaiset erikoistapaukset tuovat haasteita tulkkaukseen. (Lehto, I. & Paavola, S. 2014.)

9.2.3 Kääntäminen

Syyttäjänviraston edustajan mukaan kaikki päätöksiä koskevat asiakirjat käännetään vieraskielisille asianosaisille, joita päätös koskee. Tällaisia päätöksiä ovat esimerkiksi päätös syyttämättä jättämisestä, päätös esitutkinnan lopettamisesta tai aloittamatta jättämisestä. Haastehakemuksen käännättämisestä huolehtii tuomioistuin. (Lehto, I. & Paavola, S. 2014.)

Tulkkausdirektiivin mukaan epäilyllä tai syytetyllä on oikeus saada kaikkien asiakirjojen käänнос, joilla on merkitystä heidän puolustusoikeudensa tai menettelyn oikeudenmukaisuuden kannalta. Tulkkausdirektiivissä on mainittu, että tällaisia keskeisiä asiakirjoja ovat vapaudenmenetystä koskevat päätökset, syytteet ja tuomiot. Viranomaisen kuitenkin harkitsee tapauskohtaisesti, mikä asiakirja on keskeinen ja on tämän vuoksi käännettävä. (Tulkkausdirektiivi 2010, 5.)

Oikeusturvaan kuuluu oikeus saada perusteltu päätös. Tärkeiden asiakirjojen, kuten päätösten käänöksien laatuun olisi hyvä kiinnittää erityisesti huomiota. Syyttäjän päätökset voivat esimerkiksi sisältää maallikolle vieraita termejä ja hankalasti sisäistettäviä asioita. Käänöksestä on todennäköisesti vaikeaa saada ymmärrettävää ja selkeää, jos lähtötekstiäkin on vaikea ymmärtää. Tässäkin viranomaisen olisi hyvä varmistaa, että kääntäjällä on tehtävän edellyttämät taidot. Ammattitaitoinen oikeustulkki on perehtynyt oikeussanastoon ja osaa kääntää haastellisemmatkin tekstit laadukkaasti. Käänöstyön onnistumista voisi myös auttaa se, että käännettävän asiakirjan tekstiä yksinkertaistettaisiin mahdollisuuksien mukaan jo ennen käänättämistä.

9.3 Käräjäoikeuden käsittely

Kainuun käräjäoikeudessa tulkkauskeseen ja kääntämiseen liittyvät lakimuutokset eivät ole tuoneet suuria muutoksia. Käräjäoikeudessa on jo ennen tulkkausdirektiivin täytäntöönpanoa noudatettu direktiivin mukaista toimintatapaa. Käräjäoikeuden edustajalle suunnattuihin kysymyksiin vastasi käräjäsihteeri Pirkko Kauppinen Kainuun käräjäoikeudesta.

9.3.1 Tulkkauksen luotettavuus

Kainuun käräjäoikeus käyttää pääsääntöisesti tulkkaustoimistoja, joiden tulkeilla on oikeudelliseen tulkkaukseen tarvittava ammattitaito. Joskus harvinaisempien kielten ja murteiden kohdalla on kuitenkin tehtävä poikkeuksia. Tulkkauksen luotettavuutta edesautetaan kirjallisten oikeudellisen tulkkauksen ohjemateriaalilla, joka annetaan tiedoksi tulkeille etukäteen. Lisäksi tulkit saavat etukäteen tutustua oikeudenkäyntimateriaaleihin. (Kauppinen, P. 2014.)

Tulkkauksen sujumista edesauttaa myös se, että usein oikeudenkäyntiin liittyvät asiakirjat kääntänyt henkilö tulee myös tulkkamaan saman asian oikeudenkäynnissä. Oikeusministeriö on myös joidenkin kielten osalta tehnyt puitesopimukset tulkkaustoimiston kanssa, jossa on sovittu tulkkaukseen liittyvistä asioista kuten osapuolten vastuista ja velvoitteista. (Kauppinen, P. 2014; Hansel Oy Ab 2014, 1.)

9.3.2 Tulkkaustarve

Käräjäoikeus saa tiedon tulkkaustarpeesta asiaa koskevien asiakirjojen mukana sen saapuessa käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Epäselvissä tapauksissa käräjäsihteeri selvittää asianosaisten äidinkielen esitutkinnan tehneeltä poliisilta. Lain oikeudenkäynnistä rikosasioissa 6 a luvun 2 §:n uuden sanamuodon mukaan tuomioistuimella on viran puolesta velvollisuus huolehtia, että vastaaja tai asianomistaja saa tarvitsemansa tulkkauksen. Myös poliisihallituksen määräyksessä on otettu kantaa tähän, että tuomioistuin ottaa kantaa menettelyyn kokonaisuudessaan, jos käsittelyn yhteydessä käy ilmi, että menettelyn aikana on ollut puutteita tulkkauksen tai kääntämisen osalta. (Kauppinen, P. 2014; HE 63/2013, 49; Poliisihallitus 2013, 4.)

9.3.3 Etätulkkaukset

Kainuun käräjäoikeuden edustajan mukaan mitään yleistä sääntöä ei ole, jolloin etätulkkaukset voidaan tai ei voida käyttää käräjäoikeuden istunnoissa. Käräjäoikeus harkitsee jokaisen rikosasian kohdalla erikseen, voidaanko etätulkkaukset käyttää kyseisessä jutussa.

Käräjäoikeudessa on videoyhteys etätulkkauksen mahdollistamiseksi. Laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa luvussa 6 a 2 §:ssä on tehty lisäys aiempaan lakiin, jossa todetaan, että mikäli tuomioistuin harkitsee sen soveliaaksi, voidaan tulkkausjärjestää etätulkkauksena. (Kauppinen, P. 2014; HE 63/2013, 49.)

9.3.4 Tulkkaustilanteet käytännössä

Myös käräjäoikeudessa tulkkaustilanteisiin liittyy useita erityistilanteita, joihin käräjäoikeuden henkilökunnan tulisi pystyä valmistautumaan. Kainuun käräjäoikeuden edustaja kertoo, että eri kulttuurien eri tapojen vuoksi tulkkaus voi muodostua hankanlaksi, esimerkiksi liian pitkien puheenvuorojen takia. Eri kulttuuritaustaisilla voi olla eri tapoja ilmaista itseään ja joskus puheenvuorot ovat pitkiä ja vastaus lyhyeenkin kysymykseen on hyvin runsassanainen. (Kauppinen, P. 2014.)

Käräjäoikeuden näkökulmasta myös yhteistyöhön ja sen sujumuuteen poliisin ja syyttäjänviraton välillä pitäisi jatkossakin panostaa. Menettelyn sujumuuden kannalta on tärkeää, että rikosasian saapuessa käräjäoikeuden käsiteltäväksi, kaikki tulkkaukseen ja asianosaisten äidinkieleen liittyvät tiedot, kuten esimerkiksi kansalaisuus, murre ja lukutaito, ovat selvästi merkitty asiakirjoihin. Tällöin käräjäsihteerin on helppo heti tilata mahdolliset käännökset ja tulkkaus, ja asia voidaan käsitellä nopeammassa aikataulussa. Kainuun käräjäoikeuden edustajan mukaan koulutusta tulkkaukseen liittyvistä erityiskysymyksistä on ollut saatavilla käräjäoikeuden henkilökunnalle vähän ja sitä tarvittaisiin myös lisää. (Kauppinen, P. 2014.)

Oikeusturvan toteutumisen kannalta viranomaisten välinen yhteistyö ja yhteistyö tulkkiin ja kääntäjien välillä on tärkeää, jotta voidaan taata kokonaisuutena oikeudenmukainen rikosasian käsittely. Rikosoikeudellisten menettelyiden parissa työskentelevien koulutukseen tulkkaukseen ja kääntämiseen liittyvistä asioista olisi hyvä panostaa, jotta henkilökunta osaisi ottaa huomioon kulttuurien erityispiirteet. Yhteistyön kautta viranomaiset voivat toimillaan varautua erityistilanteisiin ja ottaa sen huomioon asian käsittelyssä. Tämä edesauttaa asian sujua käsittelyä ja oikeusturvan toteutumista.

9.3.5 Kääntäminen

Kainuun käräjäoikeuden edustajan mukaan käräjäoikeuden tuomio tai päätös voidaan kääntää suullisesti, jos se julistetaan istunnossa. Kansliatuomiot käännetään yleensä kirjallisesti, koska tuomio annetaan vasta käsittelypäivän jälkeen. Asiakirjat käännetetään Kainuun käräjäoikeudessa aina kokonaisuudessaan eli niistä ei laadita lyhennettyjä yhteenvetoja, joista käännös tehtäisiin. (Kauppinen, P. 2014.)

Laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa edellytetään, että vieraskieliselle vastaajalle on annettava kirjallinen käännös asiakirjoista niiltä osin, kuin asiakirja häntä koskee (Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 6 a luku 2 §). Asiakirjat voidaan kääntää kyseisen lain mukaan myös suullisesti ellei asianosaisen oikeusturva edellytä kirjallista kääntämistä. (HE 63/2013, 49 - 50.)

10 POHDINTA

Tutkittaessa tulkkausdirektiivin pohjalta tehtyjä lakimuutoksia ja Kajaanin alueella rikosoikeudellisten menettelyjen kanssa työskentelevien mielipiteitä lakimuutoksista käy ilmi, etteivät muutokset ole käytännössä olleet kovin suuria. Tutkimuksessa ilmeni, että lakimuutokset ovat pääasiassa tarkennuksia ja selvennyksiä aiemmin olemassa olleisiin lakeihin.

Esitutkintalaissa 4 luvun 13 §:ssä on tarkennettu esitutkintapöytäkirjaan tehtävien merkintöjen sisältöä tulkkaukseen ja kääntämiseen liittyen. Nykyään pelkän kuultujen henkilöiden kielen merkitsemisen lisäksi pöytäkirjaan tai muuhun asiakirjaan on merkittävä myös, mikäli tutkinnassa on käytetty tulkkia tai, jos asiakirjoja on käännetty suullisesti. Lisäksi on merkittävä, jos asianosainen on luopunut oikeudestaan käännökseen. (HE 63/2013, 53 - 54.)

Tämä uusi säännös helpottaa tiedon kulkua muille viranomaisille rikosasian siirtyessä esitutkinnasta syyteharkintaan ja sen jälkeen edelleen käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Näin muut asiaa käsittelevät tahot näkevät esitutkintapöytäkirjasta tai muista asiakirjoista suoraan kaiken tarvittavan tiedon mahdollisista tulkkaukseen ja kääntämiseen liittyvistä seikoista. Tämä edesauttaa asianosaisen oikeusturvaan kuuluvaa asian käsittelyä kohtuullisessa ajassa.

Uudessa esitutkintalaissa ja laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa on tarkennettu entisestä viranomaisen vastuuta siitä, että asianosainen saa nimenomaan tarvitsemansa tulkkauksen. Tulkin pätevyyyteen ja tulkkauksen järjestämiseen liittyvät uuden säännökset ovat esitutkintalain 4 luvun 12 §:ssä ja laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa 6 a luvun 2 §:ssä sekä 6 §:ssä.

Molempien lakien uusissa sanamuodoissa korostuu, että pelkästään tulkkauksen järjestäminen ei riitä. Viranomaisen on lisäksi myös varmistettava, että tulkki on rehellinen ja hän omaa tehtävän edellyttämät taidot. Tarvittaessa on määrättävä uusi tulkki, mikäli asianosaisen oikeusturva ei toteudu syystä tai toisesta, kuten esimerkiksi tulkin epäluotettavuuden tai heikon ammattitaidon vuoksi.

Kaikkia tulkkausdirektiivissä esitettyjä määräyksiä ei ole otettu osaksi Suomen lainsäädäntöä. Muun muassa etätulkkauksen käyttämisestä ei ole tehty esitutkintalakiin erillistä säännöstä,

vaikka etätulkkausta käytetään suhteellisen paljon esitutkinnassa ainakin Kainuun alueella, jossa tulkkeja voi olla vaikea saada henkilökohtaisesti paikalle pitkien välimatkojen takia. Myös kiireellisissä tapauksissa etätulkkaus voi olla ainoa keino saada tulkkausapua nopeasti. Säännös liittyen etätulkkaukseen on kuitenkin otettu lakiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa 6 a luvun 2 §:ään, jonka mukaan etätulkkaus on mahdollista, jos tuomioistuimien harkitsee sen soveliaaksi.

Mahdollisuus etätulkkauksen käyttämiseen edesauttaa vieraskielisen asianosaisen oikeusturvan toteutumista, jos se nopeuttaa merkittävästi asian käsittelyä. Asianmukaisilla laitteilla voidaan taata, että etätulkkaus on yhtä luotettavaa kuin silloin, kun tulkki on fyysisesti paikalla. Etätulkkaus voi kuitenkin olla alttiimpi häiriötekijöille esimerkiksi laitteiden epävarman toimivuuden vuoksi tai muiden häiriöiden takia. Pahimmassa tapauksessa etätulkkaukseen liittyvät ongelmat voivat jopa hidastuttaa asian käsittelyä.

Vaikka tulkkausdirektiivissä esiin tulleet toimintatavat ovat olleet suurelta osin käytössä jo ennen direktiivin voimaan tuloa, ovat muutokset olleet tarpeellisia. Lakimuutokset selventävät, mitä vieraskielisen oikeusturvan takaamiseksi on tehtävä. Tulkkausdirektiivin pohjalta tehdyt lakimuutokset tarkentavat entisestään viranomaisten vastuuta järjestää kielellinen apu vieraskieliselle ja direktiivin myötä toimintatavat on myös otettu selkeästi osaksi Suomen lainsäädäntöä.

LÄHTEET

- Aarnio, A. 1989. Laintulkinnan teoria. Yleisen oikeustieteen oppikirja. Porvoo-Juva-Helsinki: Aulis Aarnio ja WSOY.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- HE 63/2013 eli Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta. 6.6.2013.
- Hansel Oy Ab. Puitesopimus. Tulkkauspalvelut 2013-2016.
- Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2008. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Kauppinen, P. 2014. Kyselyn vastaukset.
- Lappalainen, J., Frände, D., Koulu, R., Niemi-Kiesiläinen, J., Rautio, J., Sihto, J. & Virolainen, J. 2003. Prosessioikeus. Helsinki: WSOY.
- Lehto, I. & Paavola, S. 2014. Kyselyn vastaukset.
- Maksniemi, J. 2014. Kyselyn vastaukset.
- Poliisihallitus. 2013. Määräys. Vieraskielinen tulkkaus ja kääntäminen esitutkinnassa ja pakkokeinoja käytettäessä.
- Poliisihallitus. 2014. Viitattu 17.9.2014. <http://www.poliisihallitus.fi/>
- Rantaeskola, S., Halme, K., Kortesalmi, L., Lönnroth, K., Parviainen, J., Saukonniemi, T. & Springare, S. 2014. Esitutkintalaki- kommentaari. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2014 a. Viitattu 17.9.2014 http://www.sktl.fi/kaantaminen_ja_tulkkaus/tyokalupakki-ammattilaiselle-ja-/oikeustulkkausohjeet/
- Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2014 b. Viitattu 6.10.2014. http://www.sktl.fi/kaantaminen_ja_tulkkaus/
- Tulkkausdirektiivi eli Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/13/EU tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä. 22.10.2012.

LIITTEET

Oulun poliisilaitoksen Kajaanin poliisiaseman edustajalle esitetyt kysymykset

1. Miten tämän vuoden alussa voimaan tulleet tulkkaukseen ja kääntämiseen liittyvät uudet lainsäädökset ovat vaikuttaneet poliisin työnkuvaan esitutkinnessa? Mitkä ovat suurimmat muutokset?
2. Onko olemassa tietty menettely tai mekanismi, jolla selvitetään tulkkaustarve?
3. Miten arvioidaan asianosaisen käsittelykielen ymmärtämisen taso?
4. Valitetaanko esitutkintaviranomaisen tekemistä tulkkausta ja käännöksiä koskevista päätöksistä? Minkä verran valituksia on ollut?
5. Miten tulkin puolueettomuutta ja luotettavuutta arvioidaan?
6. Valitetaanko tulkkauksen ja käännösten laadusta? Minkä verran?
7. Mitkä asiakirjat käännetään ja missä tilanteissa käännös voidaan tehdä kirjallisen kääntämisen sijasta suullisesti?
8. Milloin etätulkaus tulee kyseeseen ja milloin etätulkkausta ei voida käyttää?
9. Onko tarvittavan pätevyuden omaavista tulkeista ja kääntäjistä olemassa rekisterit, jonka avulla laatua valvotaan? Jos ei, onko rekisteri suunnitteilla?
10. Millaisissa tilanteissa käännös- ja tulkkauksikysymyksiä harkitaan yhdessä syyttäjän kanssa?
11. Onko tulkin kanssa työskentelystä ja tulkkaukseen liittyvistä erityiskysymyksistä järjestetty koulutusta virkamiehille?
12. Vapaa sana. Mitä muuta haluaisit tuoda esille asiaan liittyen?

Oulun syyttäjänviraston Kajaanin palvelutoimiston edustajalle esitetyt kysymykset

1. Mitkä asiakirjat käännetään ja missä tilanteissa käänнос on toimitettava asianosaiselle?
2. Käytetäänkö syyttäjänvirastossa tulkkausta, miten paljon ja missä tilanteissa?
3. Onko tulkin kanssa työskentelystä ja tulkkaukseen liittyvistä erityiskysymyksistä järjestetty koulutusta syyttäjille ja sihteereille?
4. Kuinka usein ja millaisissa tilanteissa kääntämisen tai tulkkaamisen tarvetta harkitaan yhdessä esitutkintaviranomaisten kanssa?
5. Mikä rooli syyttäjällä on vieraskielisten oikeusturvan toteutumisen edesauttamisessa?
6. Vapaa sana. Mitä muuta haluaisit tuoda esille asiaan liittyen?

Kainuun käräjäoikeuden edustajalle esitetyt kysymykset

1. Miten tämän vuoden alussa voimaan tulleet tulkkaukseen ja kääntämiseen liittyvät uudet lainsäädökset ovat vaikuttaneet käräjäsihteerin työnkuvaan? Mitkä ovat suurimmat muutokset?
2. Miten tulkin puolueettomuutta ja luotettavuutta arvioidaan käräjäoikeudessa?
3. Selvittääkö käräjäoikeus itse tulkkaustarpeen vai tuleeko tieto aina syyttäjältä tai poliisilta? Miten käräjäoikeus selvittää tulkkaustarpeen?
4. Milloin etätulkaus tulee kyseeseen ja milloin etätulkausta ei voida käyttää?
5. Valitetaanko tulkkausten ja käännösten laadusta? Minkä verran?
6. Miten tulkin puolueettomuutta ja luotettavuutta arvioidaan?
7. Mitkä ovat yleisimpiä ongelmia, joita tulkkauksessa tai tulkin kanssa työskentelyssä esiintyy?
8. Onko tulkin kanssa työskentelystä ja tulkkaukseen liittyvistä erityiskysymyksistä järjestetty koulutusta käräjäoikeuden virkamiehille?
9. Käännetäänkö tuomiot ja haastehakemukset kokonaisuudessaan vai laaditaanko niistä yhteenvedot, joista käänнос tehdään?
10. Käännetäänkö asiakirjat useimmiten suullisesti vai kirjallisesti? Missä tilanteissa käänнос voidaan tehdä kirjallisen kääntämisen sijaan suullisesti?
11. Vapaa sana. Mitä muuta haluaisit tuoda esille asiaan liittyen?